

Сірій Євген. Сучасний стан та основні проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості в Україні. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 1-2. С. 138-149.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-15>

УДК 314.17:331.5; 331.5
JEL Classification I38, O15, J20

Сірій Євген

доктор соціологічних наук, професор, старший науковий співробітник
ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»
м. Київ, Україна.

E-mail: socio1@ukr.net

ORCID: 0000-0003-3396-8168

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА САМОЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація

Вступ. Вивчення проблем молодіжної зайнятості особливо актуальне у зв'язку із новими характеристиками ринку праці, що виникли у результаті структурних зрушень в економіці України. Це питання, як один із пріоритетів розвитку молодіжної політики висвітлюється у низці урядових програмних документів. Однак, аналіз літератури показує, що на сьогодні бракує публікацій із акцентом на висвітлення питань молодіжного підприємництва в Україні. У наукових публікаціях охарактеризовано лише окремі аспекти цього різновиду економічної активності молоді, що дає лише фрагментарні уявлення щодо проблем і перспектив розвитку молодіжного підприємництва. Метою статті є соціально-статистичний аналіз різноманітних сторін цієї сфери, що відображає реальний поточний стан розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості.

Методи. У статті застосовано економіко-статистичний та математико-статистичний методи для визначення абсолютних та відносних показників рівня та динаміки розвитку окремих сторін молодіжного підприємництва. Застосовані порівняння, описовий метод, аналіз, узагальнення та індукція, соціологічні опитувальні методики.

Результати. На підставі даного соціального та статистичного аналізу був доповнений висновок щодо ситуації з молодіжною підприємницькою самозайнятістю в Україні. Зокрема, характерними для неї є: досить повільні темпи розвитку через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми. До останніх були віднесені: відсутність комплексної, перш за все, фінансово – кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також системного аналізу й підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях. Дослідження має і практичну значимість для поновлення соціально-економічних та соціально-статистичних параметрів суспільного розвитку.

Перспективи. Проблема розвитку молодіжного підприємництва та її вирішення характеризується властивою їй перманентністю, що потребує постійного моніторингу інформаційного супроводу та оцінювання державних заходів його сприяння. Це, в свою чергу, підвищує перспективність досліджень цієї сфери.

Ключові слова: молодіжне підприємництво, самозайнятість, показники, інституційні проблеми, інституційна підтримка.

Вступ.

Проблематика розвитку молодіжного підприємництва є однією із найменш вивчених, як у сфері молодіжної політики, так і у науковій. Така ситуація обумовлена хоч і невеликою кількістю причин, однак різною за їх природою. Це, в першу чергу, як і неналежна увага з боку держави до цієї сфери, так і практична відсутність первинної соціальної інформації щодо функціонування цього соціального сегменту. Вирішення інституційних проблем деформації підприємницького середовища,

що негативно впливають на активізацію та розвиток підприємницького потенціалу економічно активної когорти, і молоді зокрема, досі перебуває у своїй, так би мовити, перманентності «державного волевиявлення», а тому й передбачає актуалізацію досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Спеціальні дослідження інституціональних та інших проблем молодіжного підприємництва у вітчизняній дослідницькій сфері проводяться вкрай мало. Все ж, проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості є предметом уваги багатьох дослідників-економістів, зокрема: К. Бондаревської, В. Гросул, М. Дядюк, С.Зубкова, М. Куцоконь, А. Мерзляк, О. Стефанишин, І. Романенко та інших. Емпіричні дослідження фахівців Е. Лібанової, О. Цимбала, О. Яроша, Л.Лісогор свідчать про низьку підприємницьку активність серед молоді та невисокий рівень доходів молодих підприємців.

Мета.

Метою дослідження є системне вивчення особливостей розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні, визначення основних чинників та проблем їх розвитку, можливостей у подальших пошуках засобів вдосконалення їх інституціональної підтримки, використовуючи відповідну емпіричну інформацію статистико-соціологічного характеру.

Методологія дослідження.

Методологію дослідження становлять соціологічні опитувальні методики, застосовано економіко-статистичний та математико-статистичний методи для визначення абсолютних та відносних показників рівня та динаміки розвитку окремих сторін молодіжного підприємництва. Також використано порівняльний та описовий методи, аналіз, узагальнення та індукція.

Результати.

В Україні, впродовж усіх років незалежності, внаслідок недостатньої обґрунтованості та непослідовності інституціональних трансформацій сформувались та продовжують функціонувати, за оцінкою фахівців, несприятливі для підприємництва умови, які загалом, характеризуються складністю регуляторної та дозвільної систем, нестабільною податковою політикою, загрозливими проявами корупції, існуванням системних підприємницьких ризиків та відсутністю інституційних умов легальної діяльності [1]. Це лише окремі ключові ознаки даної проблеми.

Як показує досвід, проблема молодіжного підприємництва дедалі поглиблюється, а влада уже традиційно відсторонюється від її вирішення. Загалом, малий бізнес сьогодні працює на виживання і, перебуваючи на позиціях неконкурентності в правовому полі, просто розчиняється серед усіх суб'єктів господарської діяльності. Якщо і надалі не брати до уваги цей момент, то цілком ймовірно, що невдовзі ситуація дійде до критичного загострення соціально-економічних проблем в суспільстві, що вже і проявляється дедалі частіше.

Беручи для порівняння відповідні загальні показники процесу розвитку підприємництва/самозайнятості серед молоді, для прикладу з розвинутими країнами, в Україні ситуація з цим далеко не втішна. Наприклад, в США, на 320 мільйонів населення зареєстровано близько 10 мільйонів малих підприємств. У Канаді підприємцем є, приблизно кожен 10-й житель країни – на 32 мільйони населення тут зареєстровано близько 3 мільйонів фірм [2], які реально функціонують. В Японії у малому бізнесі працюють близько 8-9 млн. дрібних підприємств [2]. Знову-таки в США, де молодь становить 1/4 економічно активного населення, близько 6 млн. молодих людей займається бізнесом [3]. Там, рівень економічно активного населення загалом становить близько 51%.

Приблизно така ж пропорція за рівнем економічної активності населення у віці 15-70 років відображається і в Україні – 62,6% (2018 р.) [4]. Однак, все ж, досить низьким показником для

Україні виявляється рівень підприємців серед молоді та рівень прагнення ними стати [6; 7]. В середньому, впродовж останніх 4 років в Україні налічувалось близько 2 млн. (1,973 млн. у 2016 р.) суб'єктів малого і середнього підприємництва, з яких 1,63 млн. фізичних осіб-підприємців і 343 тис. юридичних осіб-підприємців [5]. На перший погляд, статистика ніби і «непогана». Можна сказати, що фактично, близько з 40 млн. українців власний бізнес мав кожен 20-й. Однак, наведений нижче аналіз цифр говорить про те, що критерії визначення молодіжного підприємництва і самозайнятості (надалі як МСiП) в Україні (які все ж не відповідають європейським) не можуть повноправно використовуватися для проведення коректного порівняння стану розвитку бізнесу в Україні з країнами ЄС. Ці показники є умовними, і далеко не повно відображають реальну картину.

Реальна чисельність діючих одиниць дрібного бізнесу, самозайнятості, за приблизними підрахунками у декілька разів менша. Крім того, ми не знаємо (за відсутності реєстрації відповідної інформації), яка кількість суб'єктів малого підприємництва знаходиться у молодіжній сфері. Однак, приблизний рівень підприємницької активності було зафіксовано соціологічними дослідженнями, проведеними в період 2015-2018 рр. Зокрема, за даними опитування «Молодь України» [6], що проводилося у 2017 році на замовлення Міністерства молоді та спорту України, лише 3,7% опитаних молодих людей на час опитування були підприємцями, а 2,5% – були ними раніше, але закрили свій бізнес. А згідно результатів дослідження «Перехід на ринок праці молоді України» (дані 2015 р.), лише 2,7% молоді вказали, що підприємницький дохід є основним джерелом їх матеріального забезпечення [8]. Це, попри те, що, за даними Державної служби статистики, із таких бізнес-одиниць, що реально працюють, є близько 25% [9]. Навіть приблизні підрахунки вказують на досить низькі показники підприємництва та самозайнятості молоді.

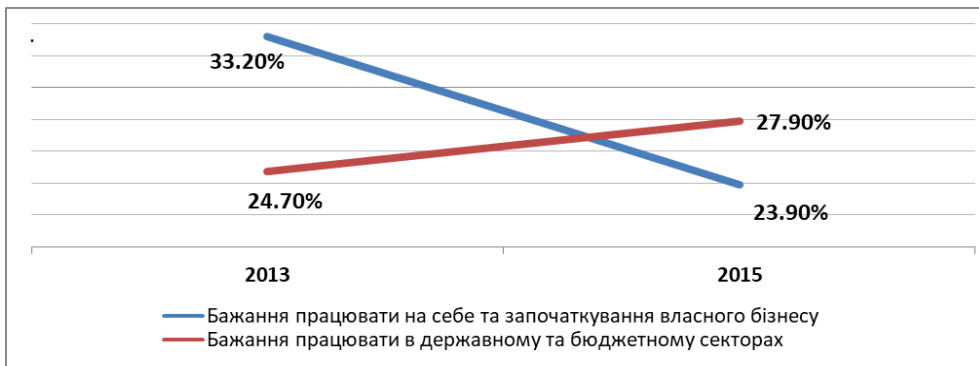
Щодо показників економічної ефективності діяльності МПiС, то тут є ще більше невизначеностей. Що стосується частки внеску малого бізнесу загалом у вітчизняний ВВП, то точних даних немає. За різними даними, українські «малі» підприємства (в окремих джерелах до них відносять і «середні» підприємства) дають економіці 5-15% ВВП [11]. За даними 2011 року цей показник дорівнював близько 7%. [10]. Однак, у країнах «старої» Європи (Німеччина, Франція) продукція малих підприємств формує понад 50% ВВП; понад 30 – 40 % ВВП у країнах «нової» Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина). Це те, що стосується малого бізнесу загалом.

Якщо виокремити молодіжний сегмент підприємництва, то тут практично нічим оперувати, як у «валовому», так і у відсотковому вимірах. Крім того, на сьогоднішній день 34% офіційно зареєстрованих безробітних – це молодь у віці до 35 років [4]. І ситуація щодо працевлаштування молоді щороку все більше погіршується, зважаючи ще і на відсутність ефективного законодавчо закріпленого механізму гарантії молодим спеціалістам роботи.

Статистичні дані, що відображають когорту молодіжного підприємництва та самозайнятості є відсутніми. Однак, альтернативним носієм цієї інформації, як вже говорилося, можуть виступати результати соціологічних досліджень молоді, що, зокрема висвітлюють даний проблемний напрямок.

Як показують окремі дослідження минулих років (2015-2018 рр.), лише 4,8% молоді у віці 14-19 років є самозайнятими (формально), у віці 25-29 років – 7,4% [6]. Відповідно до критеріїв статі, віку та типу поселення, більше самозайнятих молодих людей налічується серед чоловіків, осіб середньої вікової групи молоді (від 25 до 29 років), та громадян, які проживають в обласному центрі [12]. У порівнянні з іншими державами цей показник не є низьким; у США, для прикладу, самозайнятих нараховується близько 10%, у Німеччині – 9,6%, у Британії – 13%, в Японії – 11% [12].

В умовах кризи молодь висловлює посилене відчуття непевності перспектив підприємництва. Дослідження показують, що знижується частка безробітних, які висловили бажання працювати на себе, у тому числі й започаткування власного бізнесу (з 33,2% до 24,7%) та, відповідно, зростає частка молоді (з 23,9% до 27,9%), яка висловила бажання працювати у державному секторі (див. рис. 1).

Рис.1. Зміни мотивацій щодо вибору зайнятості, (%)*

*Джерело: складено автором за даними [8]

На шляху започаткування та ведення власної справи, значною проблемою для переважної більшості (43,0%) молоді є те, що освіта та навчальні заклади в Україні не відповідають потребам сучасного ринку праці [13; 14], а 83% вважають, що ключовими чинниками для працевлаштування є спеціальні знання та досвід [14].

Таким чином, реальна картина розвитку дрібного бізнесу в Україні є далеко не втішною. Практика показує, що таку загальну кількість ФОПів визначило не лише відкриття, а й припинення роботи підприємців. Подібні тенденції та висновки повністю можна екстраполювати і до розвитку молодіжного підприємництва в Україні, де звісно, є свої особливі умови його ведення. Як бачимо, формальне зростання кількості підприємців не призводить до збільшення показників їхнього розвитку.

З іншого боку, відбулися певні структурні зрушення загалом у підприємницькому секторі, а саме – збільшення питомої ваги «непродуктивних» та соціально незначимих приватних підприємств (про що попередньо говорилося). Це: зайнятість у будівництві, інфраструктурних послугах (транспорт, логістика, зв'язок), фінансова діяльність, послуги підприємницькому сектору та професійна діяльність. Однак майже несуттєвою є зайнятість у сільському господарстві, виробництві тощо. Очікувано найбільший приріст кількості фізичних осіб-підприємців був у напрямі комп'ютерного програмування. Майже 11% зі всіх новостворених ФОПів зареєструвалися саме у цій категорії. Вдвічі менше було ФОПів (що посіли другу та третю сходинки), які обрали для себе роздрібну торгівлю продовольством у неспеціалізованих магазинах та б'юті-послуги [15].

Ще однією особливістю розвитку малого бізнесу в Україні є те, що кількість та рівень розвитку малих підприємств в Україні є нерівномірними у міжрегіональному порівнянні [16]. Перш за все, це обумовлено загальною економічною ситуацією, що склалася на тій чи іншій території. Адаже суб'єкти малого підприємництва безпосередньо залежать від платоспроможності жителів регіону, від стабільного розвитку промислового та аграрного виробництва, рівня «бюджетності» регіону та іншого. Саме через це, у провінційних, окремих так званих «депресивних» регіонах темпи розвитку молодіжного підприємництва є невеликими. Даних про кількісну структуру зосередження представників МПІС немає (їх взагалі не існує), однак, подібна інформація є стосовно всіх фізичних осіб-підприємців, за якою можна побудувати інші похідні показники, які показують регіональний розподіл ФОП по Україні (табл. 1).

Так, за показниками регіонального розподілу в абсолютних та відносних величинах кількості фізичних осіб-підприємців (табл. 1) можна ранжувати регіони за критерієм можливостей розвитку дрібного підприємництва. Як бачимо, перші позиції кореляційно займають регіони з великими обласними центрами: м. Київ, м. Харків, м. Львів, м. Одеса, м. Дніпро. Однак, більш об'єктивнішу оцінку можна сформулювати відповідно до Індексу регіонального розвитку ФОП (кількість ФОП на

10.000 тис. населення).

Таблиця 1. Показники розвитку дрібного бізнесу (фізичних осіб-підприємців) у міжрегіональному порівнянні (на 1 січня 2021 року)*

Ранг	Регіон (області)	Кількість (од.)	Частка (%)	Кількість ФОП на 10.000 тис.насел.
1	м. Київ	224 765	12,12	757
2	Харківська	156 892	8,46	590
3	Дніпропетровська	137 829	7,43	434
4	Одеська	130 709	7,05	550
5	Донецька	122 621	6,61	297
6	Львівська	117 177	6,32	466
7	Київська	101 423	5,47	569
8	Луганська	70 299	3,79	329
9	Запорізька	67 358	3,63	399
10	Вінницька	64 973	3,50	420
11	Хмельницька	56 821	3,06	453
12	Полтавська	54 890	2,96	396
13	Миколаївська	50 273	2,71	449
14	Житомирська	50 018	2,70	414
15	Черкаська	49 223	2,65	413
16	Івано-Франківська	49 180	2,65	359
17	Закарпатська	47 610	2,57	380
18	Чернівецька	42 110	2,27	467
19	Херсонська	41 185	2,22	401
20	Сумська	39 383	2,12	369
21	Рівненська	38 207	2,06	331
22	Волинська	37 357	2,01	362
23	Чернігівська	36 906	1,99	372
24	Тернопільська	34 913	1,88	336
25	Кіровоградська	33 043	1,78	354
	Україна (всього)	1 855 165	100	443

*Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики

Як бачимо, пряма кореляція між відносною кількістю ФОП і величиною населеного пункту у цьому співвідношенні не завжди існує. Відсутня і геокультурна залежність щодо цього показника, так як бачимо, що на останніх позиціях за цим показником знаходяться окремі області всіх регіонів («Захід», «Схід», «Південний Схід», «Центр»). Тому, можна стверджувати (як і показує практика), що інституціональні характеристики підприємницького клімату країни визначають умови і процеси активізації підприємницької діяльності в кожному окремому регіоні-області [17]. З огляду на це регіональна влада має змогу, і перш за все, зобов'язана підтримувати і сприяти розвитку підприємництва.

На регіональному рівні молодіжне підприємництво у своїй більшості стикається з тими ж проблемами, з якими стикається малий бізнес загалом. Вони за останній десяток років практично не змінилися: складне адміністрування податків, надмірна зарегульованість підприємницької діяльності; недосконалість державної підтримки розвитку підприємництва; проблеми доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів; недостатній рівень залучення інвестицій; недостатнє фінансування регіональних програм підтримки і розвитку малого підприємництва [18].

Як показує суспільна практика, та відповідні дослідження, молоді люди, які забажали займатися підприємницьким господарюванням, зіштовхуються із низкою проблем, які виникають в період від народження ідеї до її реалізації. На початковому рівні, ці проблеми зводяться до відсутності у молоді досвіду та відповідних мотивів і навиків до самостійного отримання знань, низького рівня зайнятості молоді на ринку праці відповідно до набутої освіти та практичних умінь і навиків молодих спеціалістів. Далі справа торкається великої проблемності кредитування, сприятливого та прийняттого механізму його реалізації, податкового навантаження,

інституціонального регулювання тощо.

Відповідно, формування та реалізація поміркованої та ефективної державної політики щодо підтримки МПІС у цих напрямках посунула б на нижчі позиції регуляційні ринкові проблеми та посилила б адаптивність до вітчизняних економічних реалій. Як зазначають експерти, поки що для України характерними є повільні темпи і суперечливий характер розвитку підприємництва серед молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми [19].

Нестабільна політична ситуація та високі ставки податків також є одними із перших в рейтингу чинників, що обмежують зростання вже діючого бізнесу для молодих підприємців. Так, за результатами вже згаданого тематичного дослідження оцінки ділового клімату в Україні, серед чинників, що обмежують зростання бізнесу для молодих підприємців, першою перешкодою у рейтингу є (див. рис. 2): *відсутність попиту* (55%); далі йдуть: *нестабільна політична ситуація та нестабільність уряду* (51%); 32% – *високі ставки податків*; 26% – *інфляція*; 26% – *корупція*; 24% – *обтяжливе податкове адміністрування та бухгалтерський облік*; 24% – *низька доступність і високі ставки кредитів*; 21% – *високий регуляторний тиск*; 21% – *нестача кваліфікованих працівників*; 18% – *високий рівень конкуренції* [12].

Варто зазначити, що ці проблеми стосуються всіх вікових груп представників дрібного підприємництва і самозайнятості.

Рис. 2. Проблемні чинники що обмежують зростання бізнесу для молодих підприємців, % (згідно даних результатів з проекту «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік»)*

*Джерело: згідно даних результатів з проекту «Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік»

Так, у 2016 р. для всіх представників малого бізнесу, найбільшою перешкодою для його зростання став *низький попит*, перевищивши за важливістю *несприятливу політичну ситуацію*, яка була головною перешкодою для бізнесу в 2015 р. Однак *несприятлива політична ситуація* все ще залишається вагомою перешкодою для дрібного бізнесу. Вона знаходилася на другому місці рейтингу перешкод, але її вплив дещо послабився, порівняно із 2015 роком. *Високі ставки податків* та *складне адміністрування податків* є більш відчутним бар'єром для підприємств-юридичних осіб, а ніж для фізичних осіб-підприємців. Часті зміни економічного законодавства, високий регуляторний тиск та корупція перешкоджають розвитку приблизно ¼ суб'єктів малого підприємництва [19].

Що стосується молодіжного сегменту підприємництва, то тут існує своя специфіка похідних проблем. Як наслідок, характерним для молодіжного підприємництва стають проблеми внутрішньої самоорганізації, що, в кінцевому рахунку, дестабілізує цю сферу. Це: *низький управлінський рівень*; *нестабільність доходів*; *висока вразливість до несприятливих економічних факторів*, зокрема, до *інфляції*, *податкового тиску*, *циклічних коливань* тощо; *конкуренція великих корпорацій*; *низька ресурсність перед адміністративними перешкодами*; *звуження сегменту споживачів* та

постачальників [19]. Все це, в кінцевому рахунку, сприяє зростанню ймовірності банкрутства.

Більшість із заходів, які, на думку молодих підприємців, потрібні для підтримки їхнього бізнесу, окрім створення вищевказаного єдиного інформаційного ресурсу, стосуються питань із ведення бізнесу – 80%, спрощення системи оподаткування – 72%. 67% молодих підприємців зазначають необхідність зрівняння можливостей для всіх суб'єктів бізнесу, 39% – вимагають тимчасового мораторію на зміни законодавчих актів та скасування податкових пільг [6]. Також підприємницька молодь потребує консультацій та тренінгів із ведення бізнесу, що вказує на пошук вектора діяльності молодими підприємцями, часткову нестачу досвіду й слідування європейським тенденціям державного та фахового консультування.

Проблематика розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості, представлена у сфері наукових інтересів ДУ «Державного інституту сімейної та молодіжної політики». З метою отримання та уточнення інформації про окремі проблемні сторони розвитку цієї сфери, зусиллями даного Інституту було проведено соціологічне опитування представників молодіжного підприємництва та самозайнятості, що значно поповнило доволі обмежену інформаційну базу з цієї проблематики. Опитування проводилося з 1 жовтня по 1 листопада 2020 р. за методикою онлайн опитування (n=70) за принципом цільової вибірки. Додатково було проведено глибинне інтерв'ю з представниками цієї вибіркової групи (n=10) з метою інформаційного уточнення та доповнення окремих позицій.

До основних завдань опитування входило:

- мотиваційні сторони відкриття власної справи;
- уточнення проблем розвитку МПіС;
- оцінка діяльності інститутів підтримки МПіС;
- оцінка діяльності влади у сприянні розвитку МПіС;
- експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС.

Склад респондентської групи за окремими соціальними характеристиками виявився таким: «молодша» вікова категорія (16-26 років) – 17%, «зріла» вікова категорія (27-34 років) – 83%. За статтю: 63% – чоловіки 37% – жінки. За стажем заняття бізнесом: менше року – 9%, від 1 до 3 років – 38%, більше 3 років – 53%. За формою зайнятості в опитуванні прийняли участь: юридичні особи підприємництва – 12%, ФОП – 62%, інші (керівники ГО, представники неформальної самозайнятості) – 26%.

Основними зовнішніми чинниками (умовами), що спонукають молодих людей до прийняття рішення зайнятися бізнесом залишаються, як правило: фінансова вигода, особливо з прикладів успішних бізнесів друзів та колег. Внутрішніми чинниками (мотиви, побудження), що спонукають їх до рішення зайнятися бізнесом, були: бажання самореалізації, натхнення на щось більше. Щодо проблем, що траплялися на шляху до відкриття власної справи, то респондентами було відзначено: *пошук клієнтів, страх перед непередбачуваністю, пошук фінансування, пошук співробітників.*

Мотиваційні аспекти зайняття бізнесом та самозайнятості є важливими моментами у дослідженні як самої сфери підприємництва, так і молодіжного її сегменту. Для кожної із них є свій пізнавальний зиск. За структурою як зовнішніх соціальних умов/чинників, так і внутрішніх чинників, зміни їх динаміки можна говорити про характер мотивованості та життєві цінності цієї молодіжної когорти в той чи інший період. На сьогоднішній день інформаційний супровід МПіС є досить обмежений, що актуалізує отримання будь-якої нової соціальної та соціологічної інформації про цю сферу.

Класичними інтегральними компонентами підприємницької мотивації були і залишаються так звані три її «кити»: *самореалізація, незалежність, гроші.* Однак, ці мотиваційні компоненти формуються час від часу за різними сценаріями та за безліччю різних причин. В результаті нашого опитування молодих бізнес-початківців, такі чинники загалом були валідизовані: 14 «зовнішніх» та 9 «внутрішніх» мотиваційних чинників (див. табл. 2; 3). Хоча деякі із них можуть пересікатися та певною мірою дублюватися. Як бачимо, ці три головні мотиваційні чинники (*самореалізація,*

незалежність, гроші) інтегрально проявляються і в наш час (за результатами нашого дослідження). Хоча самореалізаційні чинники у нашому «кейсі» стоять на першому місці, все ж, *скрутне становище та бажання матеріального зростання* в українських реаліях все ще досить актуальні.

Таблиця 2. Зовнішні соціальні умови/чинники, що найбільше спонукали молодь зайнятися бізнесом (декілька варіантів відповіді, %)*

1	Реалізація власного задуму, проєкту	66
2	Приклади успішних бізнесів друзів та колег	46
3	Спосіб/стиль життя, фінансова незалежність, статус бізнесмена	46
4	Організаційна та інша підтримка друзів, колег, родичів	40
5	Скрутне становище, безвихідь	37
6	Самореалізація (з вигодою), матеріальне зростання	26
7	Реалізація (застосування) фаху, професіоналізму	12
8	Досвід в сфері діяльності	8
9	Формування статусу	8
10	Підтримка та продовження сімейного (родинного) бізнесу	6
11	Наявність капіталу (фінансових ресурсів)	6
12	Бізнес-справа як єдина життєва альтернатива	6
13	Відповідальність перед партнерами	6
14	Можливості на ринку	4

*Джерело: складено автором за даними проведеного дослідження ДІСІМП

При аналізі зовнішніх мотиваційних чинників (табл. 3) *соціальна незалежність та соціальна атрибутивність*, що формують спосіб та стиль життя, інтегрально проявляють свою дію при задумі відкрити власну справу. І як бачимо, самореалізаційні чинники (табл. 3, позиції: 1, 3, 5, 7) у різних форматах в сукупності виконують ключову роль у мотиваційній матриці підприємництва/самозайнятості у порівнянні з матеріальним чинником.

Таблиця 3. Внутрішні чинники, що найбільше спонукали зайнятися бізнесом (декілька варіантів відповіді, %)*

1	Самореалізація, прирівнювання себе до інших успішних колег, знайомих	57
2	Пошук виходу із скрутного становища, підвищення матеріальної сторони	47
3	Бажання втілити власну ідею, задум	41
4	Інтерес	31
5	Самореалізація як життєва альтернатива (спосіб чимось корисним зайнятися, мати щось своє)	24
6	Впевненість у здійсненні задуму	17
7	Фахова самореалізація	16
8	Відповідальність перед партнерами	6

*Джерело: складено автором за даними проведеного дослідження ДІСІМП

Центральною темою проблематики розвитку МПіС завжди залишається сфера проблем, що виникають при відкритті та функціонуванні власної бізнес-справи та самозайнятості. Їх умовно можна розділити на *формально-інституціональні*, що стосуються сфери реалізації державної політики, та *технологічні*, що пов'язані зі специфікою та змістом бізнесу/самозайнятості. Нас цікавлять проблеми тільки першої групи. Їх зміст за кілька десятиріч років в Україні також практично не змінювався, за винятком окремих структурних зрушень. Як правило, це: *відсутність прийняттого фінансування, податкова та адміністративна обтяжливість*. Хоча складові їх можуть бути різними. У даному випадку ця група чинників займає перші позиції. На шляху до відкриття власної справи, це проблеми: *нещирості та відсутності розуміння з боку державних інстанцій (зокрема проблеми з місцевою владою, бюрократія) – 37%, адміністративної складності відкриття власної справи – 34%, пошуку фінансування – 29%* (див. табл. 4).

Таблиця 4. Проблеми, що виникали на шляху до відкриття власної справи (декілька варіантів відповіді, %)*

Пошук клієнтів	40
Нещирість та відсутність розуміння з боку державних інстанцій (зокрема проблеми з місцевою владою, бюрократія)	37
Страх перед непрогнозованістю	37
Адміністративна складність відкриття власної справи	34
Відсутність знань і навичок щодо підприємницької діяльності	34
Пошук фінансування	29
Господарські організаційні моменти (налагодженість ділових контактів)	22
Пошук виробничих засобів	14
Невизначеність та психологічний дискомфорт	13
Відсутність досвіду	10
Невпевненість у завтрашньому дні	7
Пошук співробітників	3
Майбутні податки	3

*Джерело: складено автором за даними проведеного дослідження ДІСІМП

Наразі, серед проблем особистого характеру молоді бізнесмени відмічають «власне вигорання», розподіл та брак часу. Опускаючи технологічні проблеми, інституційні проблеми, що виникають у процесі ведення бізнесу відображаються загалом у: *невпевненості у стабільності умов ведення бізнесу* – 34%, *невизначеності і практичної відсутності політики підтримки малого бізнесу* – 26%, *відсутності фінансово-кредитної підтримки* – 23%, *значних адміністративних бар'єрах* – 23%, *високому регуляторному навантаженні* – 23%, *надмірному втручанні органів державної влади* – 23%, *високих ставках податків* – 23%, *обтяжливому бухгалтерському обліку* – 17% та ін. (див. табл. 5). Звісно, структуризація та різновиди формально-інституціональних проблем також можуть змінюватися від дизайну вибірки, однак, суть проблеми при цьому не змінюється.

Таблиця 5. Проблеми, що виникають зараз при веденні бізнесу (декілька варіантів відповіді, %)*

Відсутність попиту (пошук замовлень, клієнтів)	68
Висока конкуренція	35
Невпевненість у стабільності умов ведення бізнесу	34
Невизначеність і практична відсутність політики підтримки малого бізнесу	26
Брак фінансово-кредитної підтримки	23
Значні адміністративні бар'єри	23
Надмірне втручання органів державної влади	23
Високі ставки податків	23
Високий регуляторний тиск	20
Інфляція	17
Обтяжливий бухгалтерський облік	17
Економічний застій та нестабільність	15
Відсутність досвіду	14
Впровадження касових апаратів для дрібного бізнесу	9
Високі ставки кредитів	9
Суспільна інертність	9
Відсутність навичок самостійного отримання знань (саморозвитку)	6
Нестача кваліфікованих працівників	9
Відсутність часу	6
Низька доступність кредитів	3
Корупція	3
Проблеми з місцевою владою	3
Документація	3
Бюрократія	3
Зниження ринкового сегмента	3
Неорганізованість, організаційні проблеми	3

*Джерело: складено автором за даними проведеного дослідження ДІСІМП

Таким чином, наші дослідження показали, що причиною низького зростання, а можливо і спаду у розвитку МПіС є не стільки внутрішня мотивованість, скільки «зовнішні» системні перешкоди з боку держави. Підприємницький клімат досі залишається несприятливим в Україні для розширення МПіС. Саме молодіжне підприємництво розвивається скоріше, *не завдяки*, а *всупереч* політиці держави, якщо враховувати той факт, що зростання кількості суб'єктів МПіС є доволі незначне, а відсоток їх реальної дієвості лише зменшується.

Висновки і перспективи.

Результати різних досліджень (зокрема, проаналізовані нами) підтверджують тезу, що для України характерним є досить повільні темпи розвитку підприємництва серед молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми, зокрема: через відсутність комплексної, перш за все, фінансово-кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також системного аналізу й підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях.

На жаль, в цьому аспекті велика частина молоді – не активна. Це продиктовано тим, що молоді люди хоч і бажають змін, однак не готові ще докладати певних зусиль до цього. Їх потрібно мотивувати, однак, не тільки «ідеологічно», через освіту та ЗМІ, але і доступним ресурсом обміну досвідом, створенням сприятливих для підприємницького господарювання умов. Із цього випливає, що молодіжний бізнес в Україні потребує прискорення позитивних перетворень, які мають здійснюватися шляхом негайних ефективних економічних, соціальних та інституціональних заходів.

Зважаючи на те, що проблема розвитку молодіжного підприємництва та її вирішення характеризується властивою їм перманентністю, то, відповідно є потреба у постійному моніторингу інформаційного супроводу та в оцінюванні державних заходів його сприяння. Це, в свою чергу, підвищує перспективність досліджень цієї сфери.

Список використаних джерел

1. Мельник М.І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія, Львів : Вид-во ІРД НАН України, 2012. 568 с.
2. Гроші на бізнес від держави. В розвинених країнах уряди дають дешеві кредити малим підприємствам. URL: https://texty.org.ua/articles/775777/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvyunenyh-775777/ (дата звернення: 25.03.2021).
3. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL: <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryyemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvu>. (дата звернення: 25.03.2021).
4. Економічна активність населення України 2018: Статистичний збірник. Державна служба статистики України: Київ-2019.
5. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2016 році. URL: <https://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/> (дата звернення: 25.03.2021).
6. Молодь України – 2017: результати соціологічного дослідження. К. Центр незалежних соціологічних досліджень «Омега», 2017. 128 с.
7. Аналітична записка «Актуальні проблеми досягнення гідної зайнятості молоддю України». Національна академія наук України Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ. 2015. 26 с.
8. Перехід на ринок праці молоді України результати міжнародного дослідження «School-to-work transition surveys» в Україні у 2013 та 2015 рр. Програма забезпечення молодіжної зайнятості. Департамент політики зайнятості. Серпень 2016.
9. Статистика від ДФСУ. URL: <https://news.dtkk.ua/state/entrepreneurship/47203>. (дата звернення: 25.03.2021).
10. Жук В. І., Баталов О. А. Щодо ефективності підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах: Аналітична записка. URL: www.niss.gov.ua/articles/903.
11. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік. Аналітичний звіт. К.: USAID ЛЕВ, 2017. 369 с. URL: [www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf_\(дата звернення: 25.03.2021\)](http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf_(дата%20звернення%3A%2025.03.2021)).
12. Юрчик Г.М. Стимулювання розвитку самозайнятості: соціально-економічні та правові аспекти.

Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. 2012. Вип.2 (58). Серія «Економіка». С. 212-219.

13. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Результати соціологічного дослідження. К. : Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. 136 с. URL: https://zaxid.net/resources/newsfiles/319940_Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

14. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2017 році. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/XLS/znsmv2017xls_u.zip. (дата звернення: 25.03.2021).

15. Юрична газета онлайн. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/youcontrol-2019-roku-kilkist-pidpriemstv-v-ukrayini-zbilshilasya-na-4-a-fopiv-na-2.html>. (дата звернення: 25.03.2021).

16. Федорова А. С., Голомб В. В. Аналіз проблеми розвитку підприємництва на регіональному рівні. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_fedorova.htm. (дата звернення: 25.03.2021).

17. Тимченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=41353>. (дата звернення: 25.03.2021).

18. Папп В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2013. № 6. С. 160–164.

19. USAID Україна. Програма «Лідерство в економічному врядуванні» 2014 – 2017. URL: http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5815 (дата звернення: 25.03.2021).

Статтю отримано: 28.04.2021 / Рецензування 06.06.2021 / Прийнято до друку: 20.06.2021

Evgen Siriy

Doctor of Sociology Science, Professor, Senior Research Fellow
State Institution «State Institute of Family and Youth Policy»

Kyiv, Ukraine

E-mail: socio1@ukr.net

ORCID: 0000-0003-3396-8168

CURRENT SITUATION AND MAIN PROBLEMS OF YOUTH ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AND SELF-EMPLOYMENT IN UKRAINE

Abstract

Introduction. The study of youth employment is especially relevant in connection with the new characteristics of the labor market, which arose as a result of structural changes in the economy of Ukraine. This issue, as one of the priorities of youth policy development, is covered in a number of government policy documents. However, the analysis of the literature shows that today there is a lack of publications focusing on youth entrepreneurship in Ukraine. The purpose of the article is a socio-statistical analysis of various aspects of this area, which reflects the current state of development of youth entrepreneurship and self-employment.

Methods. The article uses economic-statistical and mathematical-statistical methods to determine the absolute and relative indicators of the level and dynamics of development of individual aspects of youth entrepreneurship. Applied comparisons, descriptive method, analysis, generalizations and induction, sociological survey methods.

Results. Based on this social and statistical analysis, the conclusion on the situation with youth entrepreneurial self-employment in Ukraine was supplemented. In particular, it is characterized by: rather slow pace of development due to administrative, legal, financial, organizational problems. The latter included: lack of comprehensive, first of all, financial and credit, information, investment, educational support, as well as systematic analysis and support at the state, regional and local levels. The study has practical significance for the renewal of social and economic, social and statistical parameters of social development.

Discussion. The problem of development of youth entrepreneurship and its solution is characterized by their inherent permanence, which requires constant monitoring of information support and evaluation of state measures to promote it. This, in turn, increases the viability of research in this area.

Keywords: youth entrepreneurship, self-employment, indicators, institutional problems, institutional support.

References

1. Melnyk, M.I. (2012). *Formuvannia biznes-seredovyscha Ukrainy v umovakh instytutsiinykh*

transformatsii : monohrafiia [Formation of the business environment of Ukraine in terms of institutional transformations: monograph]. Lviv : Vyd-vo IRD NAN Ukrainy.

2. Hroshi na biznes vid derzhavy. V rozvynenykh krainakh uriady daiut deshevi kredyty malym pidpriemstvam. Retrieved from https://texty.org.ua/articles/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvynenykh-77577/

3. Natsionalna platforma maloho ta serednoho biznesu. Retrieved from <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryyemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvy>.

4. *Ekonomichna aktyvnist naselennia Ukrainy 2018: Statystychnyi zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [Economic activity of the population of Ukraine 2018: Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine]. (2019). Kyiv.

5. Analiz statystychnykh pokaznykiv rozvytku pidpryyemnytstva v Ukraini u 2016 rotsi. Retrieved from <https://platforma-msb.org/analiz-statystychnykh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>

6. *Molod Ukrainy – 2017: rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia* [Youth of Ukraine - 2017: results of sociological research]. (2017). Kyiv: Tsentri nezaleznykh sotsiologichnykh doslidzhen «Omeha».

7. *Analitichna zapyska «Aktualni problemy dosiahnennia hidnoi zainiatosti moloddu Ukrainy»* [Analytical note «Actual problems of achieving decent employment by the youth of Ukraine»]. (2015). Kyiv: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy.

8. *Perekhid na rynek pratsi molodi Ukrainy rezultaty mizhnarodnoho doslidzhennia «School-to-work transition surveys» v Ukraini u 2013 ta 2015 rr. Prohrama zabezpechennia molodizhnoi zainiatosti. Departament polityky zainiatosti* [Transition to the youth labor market of Ukraine results of the international study «School-to-work transition surveys» in Ukraine in 2013 and 2015. Youth employment program. Employment Policy Department]. (2016).

9. Statystyka vid DFSU. Retrieved from <https://news.dtk.ua/state/entrepreneurship/47203>.

10. Zhuk, V.I., & Batalov, O.A. Shchodo efektyvnosti pidtrymky ta perspektyv rozvytku maloho pidpryyemnytstva u rehionakh: Analitichna zapyska. Retrieved from www.niss.gov.ua/articles/903.

11. Shchorichna otsinka dilovoho klimatu v Ukraini: 2016 rik. Analitichnyi zvit. (2017). Kyiv: USAID LEV. Retrieved from www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf.

12. Iurchyk, H.M. (2012). Stymuljuvannja rozvytku samozajnatosti: socialno-ekonomichni ta pravovi aspekty [Stimulating the development of self-employment: socio-economic and legal aspects]. *Visnyk nacionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannja. Zbirnyk naukovykh prac* [Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management], 2(58), 212-219.

13. *Ukrainske pokolinnia Z: tsinnosti ta oriientyry. Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia* [Ukrainian generation Z: values and guidelines. The results of a sociological study]. (2017). Kyiv : Fond im. Fridricha Eberta. Retrieved from https://zaxid.net/resources/newsfiles/319940_Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf.

14. Zajnjatist naselennja za statttju, typom miscevoosti ta vikovymy hrupamy u 2017 roci. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/XLS/znsmv2017xls_u.zip.

15. Iurydychna hazeta online. Retrieved from <https://jur-gazeta.com/golovna/youcontrol-2019-roku-kilkist-pidpriemstv-v-ukrayini-zbilshilasya-na-4-a-fopiv-na-2.html>.

16. Fedorova, A.S., & Holomb, V.V. Analiz problemy rozvytku pidpryyemnytstva na rehionalnomu rivni. Retrieved from http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_fedorova.htm.

17. Tymchenko, O.I. Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho pidpryyemnytstva v rehionach Ukrainy. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=41353>.

18. Papp, V.V. (2013). Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku maloho pidpryyemnytstva v Ukraini [The current state and trends in small business in Ukraine]. *BIZNESINFORM* [BUSINESSINFORM], 6, 160–164.

19. USAID Ukraina Prohrama «Liderstvo v ekonomichnomu vriaduvanni» 2014 – 2017. Retrieved from http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5815.

Received: 04.28.2021 / Review 06.06.2021 / Accepted 12.20.2021

